

**Т.Г. Мисник, І.С. Борисова, кандидати екон. наук, доценти
Полтавська державна аграрна академія**

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ОСНОВА КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН ТА МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

У статті узагальнено теоретичні положення оцінки кредитоспроможності позичальника, досліджено підходи до оцінки кредитоспроможності та окреслено напрями вдосконалення існуючих методик.

***Ключові слова:** кредитоспроможність, кредитний ризик, позичальник.*

Постановка проблеми. Оцінка кредитоспроможності традиційно асоціюється з процедурою надання кредитів. Тобто коли мова йде про оцінку кредитоспроможності, звичайно мається на увазі оцінка кредитоспроможності позичальника з метою прийняття банком рішення про надання йому кредиту. Надання кредитів є одним з найбільш прибуткових банківських активів і формує, зазвичай, найбільшу частину доходів банку. Але висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком. Надто ризиковані кредитні операції, своєю чергою, можуть нести таку основну загрозу економічній безпеці банку, як банкрутство. Економічна безпека банку визначає стан захищеності життєво важливих і законних інтересів та потенціалу банку від негативного впливу дестабілізувальних факторів, зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стабільний розвиток банку відповідно до його статутних завдань. Враховуючи сучасний стан економіки України, те, яким є фінансовий стан багатьох вітчизняних підприємств та велику кількість проблемних кредитів, українські банки змушені постійно вдосконалювати стратегію та тактику своєї кредитної діяльності. У зв'язку з цим актуальним за сучасних тенденцій розвитку банківського сектору є аналіз і управління кредитним ризиком з метою зниження його рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку питань оцінки кредитоспроможності позичальників зробили сучасні економісти Заходу Е. Брігем, Л. Гапенські, П.С. Роуз, Дж.Ф. Сінкі. Дослідженню питань щодо оцінки кредитоспроможності позичальників банківських установ присвячено також багато вітчизняних

наукових праць. Ця проблема набула широкого висвітлення у працях В. В. Вітлінського та О. Пернарівського, О. В. Дзюблюка, А. М. Мороза та ін. Серед розробок російських науковців можна назвати праці В. Н. Єдренової, О. І. Лаврушина, Г. С. Панової та ін.

Формування цілей статті. Метою статті є розвиток науково-методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням найсуттєвіших критеріальних показників та галузевих особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній теорії існують різні погляди і трактування сутності кредитоспроможності як основного критерію у формуванні кредитних відносин, відсутня єдина загально визнана методологічна база щодо кількісної оцінки рівня цього показника. У практичній діяльності переважає індивідуальний підхід, коли кожен позичальник або кредитор формує свої методичні підходи і вимоги щодо визначення рівня кредитоспроможності. Така ситуація призводить не тільки до ускладнення взаємовідносин між кредиторами і позичальниками, вимагає додаткових зусиль при узгодженні їх інтересів, а й знижує ефективність кредитних операцій, підвищуючи витрати на оплату додаткових послуг консалтингових компаній або утримання спеціальних служб. Взагалі, кредитоспроможність була визначена як спроможність позичальника при конкретних умовах кредитування в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності.

Необхідно зазначити, що існує суттєва різниця між поняттями кредитоспроможність та платоспроможність. Як відомо, зобов'язання підприємства перед кредиторами можуть погашатися як грошовими коштами, так і іншими видами активів: товарами, готовою продукцією та ін. Деякі ж зобов'язання підприємства повинні бути погашені виключно грошовими коштами. До зобов'язань, що погашаються грошовими коштами можна віднести зобов'язання по банківських кредитах і податкові зобов'язання. Тому для банку, який надає кредит, недостатньо, щоб позичальник був платоспроможний, він має бути кредитоспроможний.

Оцінювання кредитоспроможності позичальника охоплює такі складові:

- 1) вивчення кредитної історії підприємства, його репутації в банку;
- 2) оцінка позиції підприємства на ринку і його співпраця з контрагентами (термін функціонування підприємства за поточним профілем діяльності, частка ринку, залежність від постачальників та

покупців тощо);

3) аналіз фінансового стану позичальника на основі даних фінансової звітності та первинних документів;

4) оцінювання якості управління і контролю (рівень кваліфікації, професіоналізм і особисті якості керівника, наявність системи внутрішнього аудиту тощо).

Механізм оцінювання кредитоспроможності потенційних позичальників – юридичних осіб в сучасних умовах складається із двох основних етапів: аналіз фінансового стану та аналіз якісних показників діяльності підприємства. Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності:

а) платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);

б) фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності, власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);

в) обсяг реалізації;

г) обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках; наявність картотеки неплатежів – у динаміці);

д) склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки);

е) собівартість продукції (у динаміці);

є) прибутки та збитки (у динаміці);

ж) рентабельність (у динаміці);

з) кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

На підставі Постанови НБУ № 23 від 25.01.2012 р., було затверджено нове Положення «Про порядок формування та використання банками резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями». Діюче Положення акумулює в собі основні принципи проведення розрахунку фінансового стану позичальників банків України, що відображені в удосконаленій методиці оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. Згідно цієї методики, банк здійснює визначення рейтингового класу боржника-юридичної особи залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале). Базовий перелік фінансових коефіцієнтів, що включені до моделі інтегральної оцінки має одинадцять показників, які характеризують усі основні позиції фінансового стану позичальника. До

них входять: структура капіталу, прибутковість та рентабельність, ліквідність та платоспроможність, оборотність.

Для спрощення оцінки фінансового стану позичальника доцільним є використання методики запропонованої В.П. Москаленко та О.Л. Пластуном для підприємств виробничої та видобувної галузей. Оскільки, дослідженні проводиться для підприємств сільського господарства, показники були скоректовані, частково використовуючи спеціальну галузеву матрицю оцінки фінансових показників. Суть зазначеної моделі виражається в виділенні двох блоків відносних показників. Ці показники відібрані, як найбільш наочні у відображенні того чи іншого аспекту діяльності підприємства. В моделі Пластуна-Москаленка зроблена спроба спростити та конкретизувати оцінку фінансового стану підприємства з метою виявлення на її основі загрози банкрутства підприємства. Модель передбачає поділ показників на дві групи:

1) ключові показники аналізу ефективності діяльності підприємства: коефіцієнт зносу основних засобів; рентабельність активів; фондоддача основних засобів; коефіцієнт оборотності активів.

2) ключові показники оцінки захищеності позичальника: коефіцієнт покриття загальний; коефіцієнт співвідношення позикових і власних засобів; коефіцієнт платоспроможності.

Пропонується використовувати комплексну скорінгову систему з інтегральним значенням у 100. Оскільки, виходячи з загальної спрямованості роботи, ключовими є все-таки показники економічної безпеки, пропонується наступний розподіл внеску кожного з блоків у загальний результат: - 60 балів приділяється блоку економічної безпеки; - 40 балів - ефективності діяльності. Підсумовуючи загальну кількість балів доцільно використовувати такий підхід до визначення типу оцінки фінансового стану підприємства: менше 60 – критичний; 60-80 – нестабільний; 80-100 – стабільний. При розподілі пропорційно кількості коефіцієнтів в групі та загальній кількості балів в групі, отримуємо дуже зручні для розрахунків значення балів в 10 для показників оцінки ефективності діяльності та 20 по показниках аналізу захищеності підприємства. Для спрощення і систематизації інтерпретації результатів, в моделі застосовується бальне оцінювання на основі експертних оцінок та коригувальних коефіцієнтів поділених на три групи: 0; 0,5 і 1.

Для здійснення якісної оцінки кредитоспроможності доцільно використати також аналіз зовнішнього середовища за таких напрямків, як галузевий і конкурентний аналіз. За допомогою цього аналізу можливо

визначити рівень кредитного ризику операції при розгляданні запропонованого до кредитування заходу. Мінімізувати кредитний ризик банку можливо лише на основі комплексного багатofакторного аналізу кредитоспроможності клієнтів банку, що дозволить створити надійну базу даних для подальшої рейтингової оцінки конкретного позичальника.

Таким чином, перспективним шляхом удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків є розробка та подальше вдосконалення єдиної рейтингової системи за таким напрямками:

- вдосконалення інформаційного забезпечення – надання аналітикам банку достатнього обсягу якісної інформації, що відповідає критеріям повноти, достовірності, актуальності, об’єктивності, на основі якої можливо визначити надійність позичальника;

- розробка та впровадження моделі оцінки кредитоспроможності позичальників, яка базувалася б не тільки на аналізі фінансового стану, але й на оцінці інших факторів, що впливають на розвиток діяльності підприємства;

- виділення зі складу показників фінансового аналізу основних для отримання інформації, яка б характеризувала б усі аспекти діяльності потенційного клієнта;

- проведення аналізу можливих джерел погашення зобов’язань за кредитом, серед яких можуть бути як внутрішні ресурси підприємства, так і додатково залучені позикові кошти, кошти від ліквідації чи реалізації активів, новий внесок капіталу тощо;

- активне використання аналізу грошових потоків підприємства, що дає можливість відстежити грошові потоки між позичальником і його дочірніми та посередницькими структурами для недопущення виведення коштів на фінансування конкретних виробничих потреб позичальника через пов’язані з ним структури.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що питання оцінки кредитоспроможності позичальників відіграє важливу роль, як для банківської установи, так і для власне позичальника. Метою здійснення оцінки кредитоспроможності позичальника для банківської установи є уникнення кредитних ризиків від неповернення кредиту. Для позичальника – отримання кредиту на найбільш вигідних умовах. Проаналізовані та систематизовані методи в тому або іншому ступені застосовуються в українській банківській практиці, і орієнтують на ефективне їх застосування в реальних умовах кредитозабезпечення діяльності підприємств і організацій.

Бібліографічний список: 1. Боярко І.М. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності до виду економічної діяльності [Електронний ресурс] // І.М. Боярко, Л.Л. Гриценко, В.Л. Лиштван // Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. – Київ: Національна академія управління, 2010. – № 7. – С. 206 – 214 – Режим доступу: <http://www.uabs.edu.ua>. 2. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т.М. Мельник, І.О. Школьник та ін. / За ред. доктора економічних наук А.О. Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 286 с. 3. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку / О. Остафіль, М. Рубаха // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип.19. – С. 387-396. 4. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 р., № 23. – Режим доступу до документу: <http://zakon4.rada.gov.ua> 5. Смолева Т.М. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальників банками України // Финансы, учет, банки. – 2014. - № 1 (20). – С. 241 – 245.

Т.Г. Мисник, І.С. Борисова. Кредитоспособность как основа кредитных отношений и минимизации кредитного риска банка. В статье обобщены теоретические положения оценки кредитоспособности заемщика, исследованы подходы к оценке кредитоспособности и намечены направления совершенствования существующих методик.

Ключевые слова: кредитоспособность, кредитный риск, заемщик.

T.G. Misnik, I.S. Borisova. Credibility as a basis of credit relations and minimize credit risk. The article outlines the theoretical principles of assessing the creditworthiness of the borrower, studied approaches to assessing creditworthiness and outlines the areas of improvement of existing methods.

Keywords: creditworthiness, credit risk, the borrower.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2016 р.